

**UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA PSIXOLOGIK SOG'LOM
MUHITNI SHAKLLANTIRISH OMILLARI VA MAKTAB
PSIXOLOGLARNING O'RNI**

Rustamova Nasiba Karimovna

*Samarqand viloyati Past Darg'om tumani XTB ga qarashli
48-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Rustamova Manzura Karimovna

*Samarqand viloyati Past Darg'om tumani XTB ga qarashli
49-umumiy o'rta ta'lim maktab direktori*

Annotatsiya: Mazkur maqola Umumiy o'rta ta'lim maktablarida psixologik sog'lom muhitni shakllantirish omillari va maktab psixologlarning o'rni va shuningdek bolalar psixologiyasi fanining dolzarb muammolari yoritilgan. Chaqaloqlik, go'daklik, ilk bolalik, maktabgacha ta'biya yoshidagi bolalarning bilish jarayonlari, irodaviy-hissiy xislatlari va psixologik xususiyatlari bayon etilgan. Shu bilan birga bolalar psixologiyasini o'qitish metodikasi fanining muhim jixatlari ochib berilgan. Maqoladan psixologlar, tarbiyachilar, pedagoglar, maktabgacha tarbiya muassasasining mutaxassislariga, talabalarga mo'lajalangan.

Kalit so'zlar: Bevosita jarayonlar, idrok etish, psixik hodisalar, umumlashtirish, mavxumlashtirish.

Kirish: Hozirgi kunda bolalar psixologiyasi fani predmetining kengayib borishi kuzatilmoqda. Bu hodisa bolaning homila davridagi rivojlanishini tobora chuqurroq o'rganish natijasida ro'y bermoqda. Bolalar psixologiyasi fanining yosh psixologiyasi tarkibidagi o'rni Bolalar psixologiyasi — yosh psixologiyasi fanining bo'limlaridan biridir. Yosh psixologiyasi, shu jumladan, bolalar psixologiyasining psixologiya fanidagi boshqa tarmoqlardan farqi shundaki, u psixik hodisalarning o'zini emas, balki rivojlanishi va yosh bilan bog'liq ravishda o'zgarishini tadqiq

etadi. Yosh psixologiyasining bugungi kundagi eng muhim muammolari quyidagilardan iborat.

O'qitish samaradorligini oshirishning muhim sharti taiimda ko'rgazmalilik tamoyliga rioya qilishdir. Bu tamoyil o'qitish jarayonida ko'rish, eshitish, hid bilish, ta'm bilish, teri, muskul kabi sezgi a'zolarining bir yo'li bo'lish ob'ekti ustida safarbar qilinishini talab etadi. Bu ish jarayoni konkret narsa va hodisalarni sezish hamda idrok etishdan boshlanadi va umumlashtirish, mavxumlashtirish tomonga boradi. Sezgi va idrok voqelikni bo'lishning nisbatan sodda, bevosita jarayonlari bo'lib hisoblanadi. Ko'rgazmalilik tamoyili o'qitishda mazkur jarayonlarning imkoniyatlaridan kengroq foydalanishni nazarda tutadi.

Asosiy qism: Psixologik bilimlarni egallab, talabalar ko'pincha nazariy bilimlar bilan konkret psixik hodisalar haqida ko'rgazmali tasavvurlarni bir-biriga boglashda qiynaladilar. Ko'rgazmali o'quv qirollarining turli usullaridan foydalanib, psixologiya o'qituvchisi talabalarga egallanayotgan psixologik bilimlarni konkret ko'rgazmali mazmun bilan boyitishda, odamlar faoliyati, xatti-harakatlarida muayyan psixologik qonuniyatlarni ko'ra olishga o'rganishda yordam beradi. Quyida psixologiya o'qituvchisi foydalanishi mumkin bo'lgan. Bola rivojlanishining turli tomonlarini har xil fanlar — anatomiya, fiziologiya, oliy nerv faoliyati fiziologiyasi, gigiena, etnografiya va boshqalar o'rganadi. Tug'ilgandan etuklik davrigacha bola psixik taraqqiyotini o'rganish esa psixologik bilimlarning maxsus sohasi bolalar psixologiyasining zimmasidadir. Chunki bolalar psixologiyasi bola psixik taraqqiyoti qonuniyatlari, rivojlanishning turli bosqichlarida bola psixikasiga xos xususiyatlar haqidagi fanidir. L.F. Obuxova ta'kidlaganidek, bolalar psixologiyasi fanining predmeti tarixan o'zgarib boigan. Bugungi kunda bolalar psixologiyasi fanining predmeti ontogenezdagi psixik taraqqiyotning umumiy qonuniyatlari, yosh davri, bir yosh davridan boshqasiga o'tish sabablarini aniqlashdan iborat. Agar pediatr bolalarning jismoniy salomatligi bilan shug'ullansa, bolalar psixologiyasi bola psixikasining qanchalik to'g'ri rivojlanayotgani va faoliyat ko'rsatayotganini, bunda kamchilik bo'lsa, uni nimaning hisobiga kompensatsiyalash mumkinligini o'rganadi.

a) turli psixofiziologik funksiyalarning yoshga oid me'yorlarini ilmiy jihatdan asoslab berish; b) individ, shaxsning yetuklik mezonlari va namunalarini aniqlash; c) hayotning turli bosqichlarida insonning real va potentsial imkoniyatlari qanday bo'lishini aniqlash; d) inson hayotining dastlabki bosqichlari uning kelgusidagi taraqqiyotida qanday rol o'ynashini tushunish va ilmiy bashorat qilish. Ushbu muammolarni hal etish uchun inson hayotining har bir bosqichida — bolalik, o'spirinlik, yetuklik va qarilikda uning psixikasida ro'y bergan o'zgarishlarni chuqur o'rganish talab etiladi. Ayrim o'rinlarda bolalar psixologiyasiga sinonim sifatida "genetik psixologiya" tushunchasi ishlatilmoqda. Bu holatni to'g'ri deb baholash mumkin emas. Chunki genetik psixologiya psixik jarayonlarning paydo bo'lishi va rivojlanishini o'rganadi. Bolalar psixologiyasining predmeti esa faqat psixik jarayonlar taraqqiyoti bilangina cheklanib qolmaydi.

Psixologiya fani nazariyasi va amaliyoti ajralmas birlikni tashkil etadi. Albatta, ular o'rtasida muayyan farqlar mavjud. O'rtadagi farq ularning maqsadlari, konseptual apparati, metodologiyasi va ular doirasida amalga oshiriladigan chora-tadbirlarda yaqqol namoyon bo'ladi. Fundamental—nazariy tadqiqotlarning asosiy maqsadi amaliyot uchun bo'lgan ahamiyatidan qat'i nazar, psixik hodisalar haqidagi bilimlarni kengaytirib borishdan iborat. Amaliy psixologiya esa kundalik hayot bilan bog'liq konkret muammolarni hal etishga qaratilgan tadqiqotlarni o'tkazadi. Fundamental tadqiqotlarda tadqiqotchi shaxsining ta'sirisiz ham ilmiy metod o'z vazifalarini bajaradi. Ammo amaliy psixologiyada psixolog shaxsi metodning ajralmas qismi bo'lib hisoblanadi.

Ko'rgazmalilik vositalari sanab o'tilgan:

Ko'rgazmali eksperiment. Bunday eksperiment ilmiy eksperiment singari muayyan psixik hodisalarni tadqiq etish maqsadini ko'zlamaydi. Uning asosiy maqsadi nazariy mulohazalarni aniq ifodasini namoyish etishidir.

Umumiy tadqiqotlarning natijalari va badiiy asariardan olingan misollar. Mazkur elementlar nutqiy ko'rgazmalilik vositasi bo'lib xizmat qiladi va psixologik tushunchalarning konkretlashtiruvchi uchun yordam beradi. O'qituvchi biror psixologik qonuniyatni tushuntirishda turli ilmiy tadqiqotlar, tajribalarning

natijalariga misol tariqasida murojaat qilishi, birinchidan, bayon etilayotgan buyimlarning ishonchliligini oshiradi, ikkinchidan, nazariy qoidaning amaliy ifodasini namoyish etadi. Qolaversa, psixologik tajribalar texnologiyasi, ularning ijodkorlari, tajribalar natijalari talabalarda hamisha qiziqish uygʻotgan. Talabalar tasavurida yorqin obrazlar hosil qiluvchi koʻrgazmali vositalardan biri badiiy asarlardan olingan iqtibos-koʻchirmalardir. Iqtibos biror badiiy qahramon tilidan yoki muallif tilidan olinishi mumkin. Faqat u muayyan psixologik qonuniyat, tushuntirilayotgan qoidani badiiy aks ettirgan boʻlishi kerak. Misol tariqasida, shuningdek malum badiiy qahramonlar keltirilishi, mashhur shaxslarning ibratli fikrlaridan foydalanish mumkin. Koʻrgazmalilikka qoʻyiladigan asosiy talab shuki, u hajman koʻp vaqtga moʻjalangan boʻlmasligi, masalaga toʻgʻridan toʻgʻri aloqador boʻlmagan mayda elementlar bilan talabalar eʼtiborini asosiy muammodan chalgʻitmasligi lozim. Agar nazariy bilim bilan uni ifodalovchi koʻrgazmali misol sifatida talaba ongida mustalika aloqa hosil boʻlsa, psixologik bilimlarni ongiga oʻzlashtirilishiga erishish mumkin boʻladi.

Xulosa: Psixologiya oʻqituvchisi faoliyatining muhim tarkibiy qismi oʻquvchilarning mustaqil faoliyatini tashkil etishdan iboratdir. Mustaqil ish oʻquvchining bilim faoliyatini faollashtiradi, uning oldiga mustaqil ravishda hal etishi lozim boʻlgan vazifalarni qoʻyadi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati.

1. Z. Nishanova, G. Alimova. Bolalar psixologiyasi va uni oʻqitish metodikasi. Oʻquv qoʻllanma. -T.:
2. Oʻzbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamgʻarmasi nashriyoti, 2006. 160 b